

NOTIJORAT TASHKILOTLARIDA MOLİYALASHTIRISH MANBALARINING MAQBUL TARKIBINI SHAKLLANTIRISH YONDASHUVLARI

Toshpulatov Farruxbek Asronbek o'g'li

TDIU huzuridagi "O'zbekiston iqtisodiyotini
rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari"
ilmiy-tadqiqot markazi mustaqil tadqiqotchisi
ORCID: 0009-0008-2994-3308

Annotatsiya

Maqolada notijorat tashkilotlarida moliyaviy resurslar manbalarining maqbul tarkibini shakllantirish masalalari o'rganilgan. Daromad manbalarining haddan tashqari konsentratsiyasi moliyaviy qaramlikni kuchaytirishi, mexanik diversifikatsiya esa boshqaruv va tranzaksiya xarajatlarini oshirishi mumkinligi asoslangan. 2026-yildagi davlat grantlari tanlovlari bo'yicha ochiq ma'lumotlar grant resursiga kirishning tanlovlar kesimida keskin farq qilishini ko'rsatadi. Moliyaviy resurslar tarkibini baholashda Herfindahl-Hirschman indeksi, eng yirik manba ulushi va ichki manbalar hissasini birgalikda qo'llashga asoslangan ssenariyli yondashuv taklif etilgan. Maqbul tarkib universal foizlar to'plami emas, balki tashkilotning faoliyat turi, risk profili va likvidlik ehtiyojiga mos moliyaviy chegaralar tizimi sifatida talqin qilinadi.

Kalit so'zlar: notijorat tashkilotlari, moliyaviy resurslar, moliyalashtirish manbalari, diversifikatsiya, konsentratsiya, HHI, maqbul tarkib, moliyaviy qaramlik

Аннотация

В статье рассматриваются подходы к формированию оптимальной структуры источников финансовых ресурсов некоммерческих организаций. Обосновано, что чрезмерная концентрация доходов усиливает финансовую зависимость, тогда как механическая диверсификация может увеличить управленческие и транзакционные издержки. Предложен сценарный подход, основанный на совместном использовании индекса Херфиндаля-Хиршмана, доли крупнейшего источника и удельного веса внутренних источников. Оптимальная структура трактуется не как универсальный набор процентов, а как система финансовых ограничений, соответствующая профилю риска и потребности организации в ликвидности.

Ключевые слова: некоммерческие организации, финансовые ресурсы, источники финансирования, диверсификация, концентрация, HHI, оптимальная структура

Abstract

The article examines approaches to forming an optimal structure of financial resource sources in non-profit organizations. Excessive revenue concentration can increase financial dependence, while mechanical diversification can raise transaction and management costs. A scenario-based approach combining the Herfindahl-Hirschman Index, the share of the largest source and the role of internally generated resources is proposed. The optimal structure is interpreted not as a universal set of

percentages, but as a system of financial boundaries adjusted to organizational risk and liquidity needs.

Keywords: non-profit organizations, financial resources, funding sources, diversification, concentration, HHI, optimal structure

KIRISH

Notijorat tashkilotlarining moliyaviy imkoniyatlari ko'p jihatdan ularning daromad bazasi qanchalik barqaror va muvozanatli shakllanganiga bog'liq. Bir manbaga kuchli tayanish qisqa muddatda boshqaruvni soddalashtirishi mumkin, biroq donor siyosati, grant tanlovi yoki davlat qo'llab-quvvatlash shartlaridagi o'zgarish tashkilot faoliyatiga keskin ta'sir ko'rsatishi mumkin. Aksincha, juda ko'p mayda manbalarni bir vaqtning o'zida yuritish ham ariza, shartnoma, hisobot va monitoring xarajatlarini ko'paytiradi. Shu sababli asosiy masala "manbalarni ko'paytirish" emas, ularning maqbul tarkibini shakllantirishdir.

O'zbekiston amaliyotida davlat grantlari, subsidiyalar, ijtimoiy buyurtmalar, a'zolik badallari, xayriya va homiylik mablag'lari, qonunchilikda ruxsat etilgan xizmatlar daromadi hamda xalqaro grantlar NNTlar moliyaviy bazasini shakllantirishi mumkin. Biroq ushbu manbalarning barqarorligi va kirish shartlari bir xil emas. 2026-yil Yagona elektron platforma ma'lumotlari davlat grantlariga talab yuqori bo'lib qolayotganini va tanlovlar kesimida muvaffaqiyat darajasi sezilarli farqlanishini ko'rsatadi [12].

Maqolaning maqsadi moliyaviy resurslar manbalarining maqbul tarkibini shakllantirish uchun konsentratsiya, eng yirik manbaga qaramlik va ichki resurslar ulushini birgalikda hisobga oluvchi ssenariyli yondashuvni ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiyalash notijorat moliyasi bo'yicha adabiyotlarda uzoq yillardan beri muhokama qilinadi. Tuckman va Chang daromadlarning yuqori konsentratsiyasini moliyaviy zaiflik belgilaridan biri sifatida ko'rsatgan [1]. Carroll va Stater diversifikatsiya daromad tebranishlarini yumshatishi mumkinligini qayd etadi [2]. Shu bilan birga, keyingi tadqiqotlar daromad manbalari ko'payishi bilan boshqaruv xarajatlari ham ortishi mumkinligini ko'rsatadi.

Qu notijorat tashkilotlarida daromad portfelini tahlil qilishda zamonaviy portfel nazariyasidan foydalanib, risk va daromad o'rtasidagi munosabatni manbalar tarkibi bilan bog'laydi [5]. Lu, Lin va Wang daromad tarkibining moliyaviy salohiyat va zaiflik bilan aloqasini tadqiq qilgan [6]. Ushbu yondashuvlar bir xil ulushga ega "ideal portfel" barcha NNTlar uchun mavjud emasligini anglatadi.

Calabrese operatsion xaziralar va moliyaviy moslashuvchanlik masalasini tadqiq qilib, daromad manbalari tarkibi bilan likvidlik xavfsizligini bir-biridan ajratib bo'lmashligini ko'rsatadi [4]. Bowman ham tashkilotning moliyaviy salohiyati resurslar hajmidan tashqari ularning qay darajada erkin va moslashuvchan ishlatilishi bilan bog'liq ekanini ta'kidlaydi [3].

Adabiyotlar sharhi diversifikatsiya foydali bo'lishi mumkinligini ko'rsatsa-da, amaliy moliyaviy qaror uchun konsentratsiyani o'lchash, eng yirik manba ulushini

aniqlash va manbalar tarkibini tashkilot ehtiyojiga moslashtirish zarur. Mazkur maqolada shu bo'shliqni to'ldirish uchun ssenariyli moliyaviy chegaralar yondashuvi qo'llanadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda qiyosiy tahlil, ssenariyli modellash, konsentratsiya ko'rsatkichlari, nisbatlar usuli va iqtisodiy-mantiqiy umumlashtirishdan foydalanildi. Moliyalashtirish tarkibining konsentratsiyasi Herfindahl-Hirschman indeksi (HHI) orqali baholanadi. Indeks har bir manbaning umumiy resurslardagi ulushi kvadratlari yig'indisidan iborat.

HHI qiymati 1 ga yaqinlashgani sari resurslar kam sonli manbalarda konsentratsiyalashganini, qiymat pasaygani sari tarkib nisbatan tarqoq ekanini anglatadi. Biroq HHI o'zi mustaqil qaror mezoni emas. U eng yirik manbaning ulushi, ichki tushumlar mavjudligi, manbalar bo'yicha shartlar va likvidlik ehtiyoji bilan birga talqin qilinadi.

$$HHI = \sum s_i^2,$$

bunda s_i - i -manbaning jami moliyaviy resurslardagi ulushi

Uchta ssenariy universal normativ sifatida emas, konsentratsiyaning moliyaviy oqibatini ko'rsatish uchun shartli hisob-kitob sifatida tuzildi. Ssenariylarda beshta manba guruhi nazarda tutiladi. Maqbul tarkibni tanlashda tashkilotning faoliyat yo'nalishi va huquqiy cheklavlari asosiy determinant sifatida qabul qilinadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlilning dastlabki bosqichida notijorat tashkilotlari foydalanishi mumkin bo'lgan asosiy moliyalashtirish manbalari ularning moliyaviy xususiyatlari va ularga xos risklar nuqtai nazaridan tizimlashtirildi. Moliyaviy resurslar tarkibini maqbullashtirish faqat manbalar soni yoki ularning ulushlarini belgilash bilan cheklanmay, har bir manbaning barqarorligi, moslashuvchanligi hamda moliyaviy qaramlikni kuchaytirish ehtimolini ham hisobga olishni talab etadi. Shu asosda moliyalashtirish manbalari guruhlarining asosiy xususiyatlari va ularga xos risklar 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval

Moliyalashtirish manbalari guruhlarining moliyaviy xususiyatlari¹

Manba guruhi	Asosiy xususiyat	Asosiy risk
Davlat grantlari/subsidiyalar	Nisbatan yirik hajm, maqsadli yo'nalish, tanlov va hisobot talablari	Tanlov muvaffaqiyati va siyosiy-byudjet sikliga bog'liqlik
Xususiy xayriya/homiylik	Moslashuvchan, aloqalar va donor ishonchiga bog'liq	Donor bazasi tor bo'lsa yuqori qaramlik
O'z daromadlari	Faoliyatga mos tushsa barqaror ichki manba	Bozor talabiga va huquqiy ruxsatga bog'liq
A'zolik badallari	Prognoz qilinishi oson, odatda hajmi cheklangan	A'zolar soni va to'lov intizomiga bog'liq
Xalqaro grant/donor	Yirik loyiha imkoniyati, ko'pincha qat'iy shartlar	Valyuta, donor siyosati va komplayens riski

¹ Muallif ishlanmasi

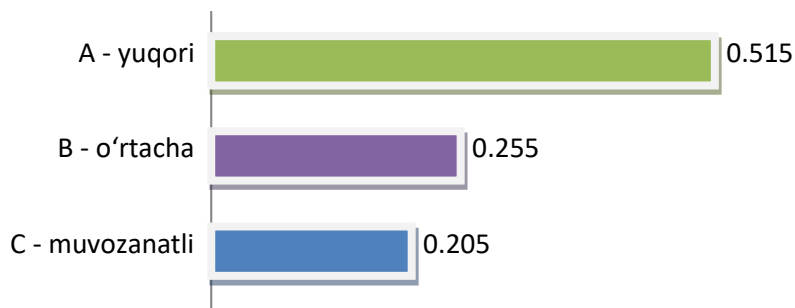
1-jadvalda moliyalashtirish manbalari guruhlarining asosiy xususiyatlari va ularga xos risklar umumlashtirildi. Mazkur sifat tavsiflarini miqdoriy jihatdan davom ettirish maqsadida keyingi bosqichda manbalar tarkibining konsentratsiyasi shartli ssenariylar asosida baholanadi.

2-jadval

Moliyaviy resurslar tarkibining ssenariy konsentratsiyasi¹

Ssenariy	5 manba ulushi, foizda	HHI	Ekvivalent manbalar soni
A: yuqori konsentratsiya	70 / 10 / 10 / 5 / 5	0.515	1.94
B: o'rtacha	40 / 20 / 15 / 15 / 10	0.255	3.92
C: muvozanatli	25 / 20 / 20 / 20 / 15	0.205	4.88

2-jadvaldagi ssenariy ko'rsatkichlarining mazmunini yanada aniq ko'rsatish uchun HHI qiymatlari 1-rasmda qiyosiy ko'rinishda berildi. Bu tasvir yuqori konsentratsiyadan muvozanatli tarkibga o'tilganda moliyaviy qaramlik indikatori qanday o'zgarishini ko'rsatadi.

1-rasm. Ssenariylar bo'yicha moliyalashtirish manbalari konsentratsiyasi²

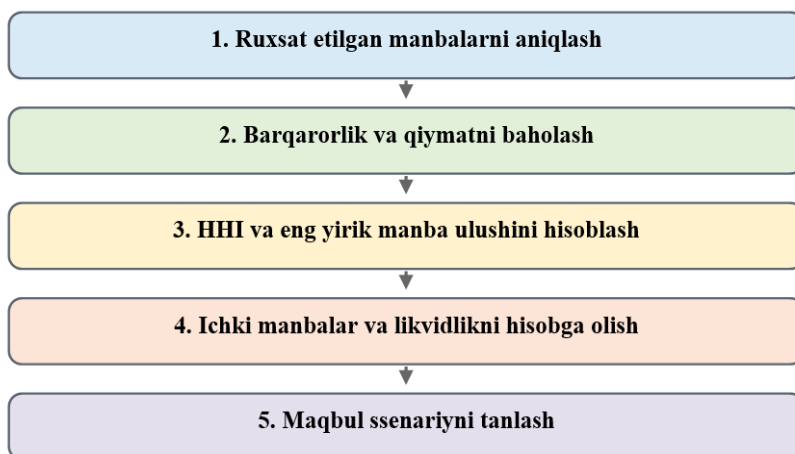
A ssenariyda bitta manba 70 foiz ulushga ega bo'lgani uchun HHI 0,515 ni tashkil etadi. Bu portfelning katta qismi bitta moliyalashtiruvchiga bog'langanini ko'rsatadi. B ssenariyda eng yirik manba 40 foizga tushadi va HHI 0,255 gacha kamayadi. C ssenariyda esa manbalar nisbatan muvozanatli bo'lib, HHI 0,205 ni tashkil etadi.

Biroq eng past HHI har doim eng yaxshi moliyaviy yechim degani emas. Har bir yangi manba bilan bog'liq ariza, muzokara, hisob, hisobot va monitoring xarajatlari mavjud. Shu bois, diversifikatsiyaning moliyaviy chegarasi tashkilotning boshqaruv salohiyati bilan mos bo'lishi kerak. Kichik NNT uchun besh-olti manbani bir vaqtda yuritish katta ma'muriy yuk bo'lishi mumkin, yirik tashkilot esa bunday tarkibni nisbatan samarali boshqarishi mumkin.

2026-yil davlat grantlari ma'lumotlari mazkur fikrni amaliy jihatdan tasdiqlaydi: respublika tanlovida 345 arizadan atigi 16 tasi qo'llab-quvvatlangan. Bunday sharoitda davlat grantiga haddan tashqari katta ulushda tayanish tashkilot uchun resurs uzluksizligi riskini kuchaytiradi. Shu bilan birga, Jizzax yoki Surxondaryo tanlovlarida kirish imkoniyati nisbatan yuqori bo'lgan. Bu manbalar tarkibini hudud va faoliyat yo'nalishiga qarab moslashtirish kerakligini anglatadi.

¹ Muallif ishlanmasi

² Muallif ishlanmasi

2-rasm. Moliyaviy resurslar manbalarining maqbul tarkibini shakllantirish ketma-ketligi¹

2-rasmda maqbul tarkibni shakllantirishning mantiqiy ketma-ketligi ko‘rsatilgan. Ushbu ketma-ketlikning har bir bosqichida bajariladigan amal va kutiladigan moliyaviy natija 3-jadvalda batafsil ochib beriladi.

3-jadval

Maqbul moliyaviy tarkibni shakllantirish bosqichlari

Bosqich	Amal	Kutiladigan natija
1-bosqich	Mavjud va ruxsat etilgan manbalarni aniqlash	Tashkilot huquqiy maqomi va faoliyat yo‘nalishiga mos manbalar ro‘yxati
2-bosqich	Har bir manbaning barqarorligi va qiymatini baholash	Qimmat yoki beqaror manbalarni ajratish
3-bosqich	HHI va eng yirik manba ulushini hisoblash	Bir manbaga qaramlik darajasini ko‘rish
4-bosqich	Ichki manbalar va likvidlik ehtiyojini hisobga olish	Faoliyat uzluksizligi uchun moslashuvchan resurs bazasi
5-bosqich	Ssenariylar ichidan maqbul variantni tanlash	Risk va boshqaruv xarajatlari o‘rtasida muvozanat

Taklif etilayotgan yondashuvda “maqbul ulush” oldindan belgilangan qat’iy raqam emas. Tashkilot o‘z manbalari bo‘yicha minimal va maksimal chegaralarni faoliyat xususiyatidan kelib chiqib belgilaydi. Masalan, maqsadli grant ulushi yuqori bo‘lgan tashkilot o‘z daromadlari yoki erkin xayriya mablag‘lari uchun minimal ichki chegarani belgilashi mumkin. Aksincha, xizmat daromadi yuqori bo‘lgan NNT ijtimoiy missiyani moliyalashtirishda bozor tebranishlarini kompensatsiya qiluvchi grant va xayriya manbalarini saqlashi mumkin.

Moliyaviy tarkibni har chorakda yoki yillik byudjet tuzishda qayta ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq. Chunki manbaning barqarorligi vaqt o‘tishi bilan o‘zgarishi mumkin. Donor bilan uzoq muddatli shartnoma tuzilishi riskni kamaytiradi, loyiha tugashi esa aksincha, konsentratsiya riskini oshiradi.

Mazkur yondashuvning afzalligi - u diversifikatsiyani maqsad emas, moliyaviy barqarorlik vositasi sifatida ko‘radi. Shunday qilib, manbalar sonini ko‘paytirish emas,

¹ Muallif ishlanmasi

tashkilot uchun boshqarilishi mumkin bo'lgan, xarajatlari asoslangan va risklar taqsimlangan tarkibni shakllantirish ustuvor bo'ladi.

Maqbul tarkibni belgilashda risk va boshqaruv xarajatlari muvozanati:

Moliyaviy resurslar tarkibini optimallashtirishda konsentratsiya riskini kamaytirish bilan birga boshqaruv murakkabligini nazorat qilish zarur. Har bir yangi manba alohida shartnoma, hisob yuritish, kommunikatsiya va monitoring jarayonini talab qilishi mumkin. Shu sababli manbalar sonining oshishi ma'lum nuqtadan keyin qo'shimcha barqarorlik emas, aksincha ma'muriy yukni kuchaytirishi ehtimoli mavjud. Ayniqsa kichik NNTlarda bitta xodim bir vaqtning o'zida loyiha boshqaruvi, hisobot va donor bilan aloqalarni olib borishi mumkinligi sababli manbalar soni tashkilotning real boshqaruv salohiyatiga mos bo'lishi kerak.

Maqbul tarkibni aniqlashda eng yirik manba ulushini nazorat qilish amaliy jihatdan tushunarli ko'rsatkichdir. HHI umumiy konsentratsiyani ko'rsatsa, eng yirik manba ulushi bitta donor yoki byudjet oqimining tashkilotga qanchalik kuchli ta'sir qilayotganini bevosita namoyon etadi. Masalan, beshta manbadan to'rttasi kichik ulushga ega bo'lsa ham, bittasi 70 foizni tashkil etsa, tashkilot moliyaviy jihatdan aynan shu manbaga bog'liq bo'lib qoladi. Shu bois HHI va eng yirik manba ulushini bir vaqtda kuzatish tavsiya etiladi.

Ichki resurslarning mavjudligi ham alohida ahamiyatga ega. A'zolik badallari, qonunchilikda ruxsat etilgan xizmatlardan tushum yoki cheklanmagan xayriya mablag'lari odatda loyiha grantlariga qaraganda foydalanish jihatidan moslashuvchanroq bo'ladi. Bunday resurslar grant to'lovi kechikkan, loyiha oralig'ida mablag' uzilishi yuzaga kelgan yoki kutilmagan xarajat paydo bo'lgan vaziyatlarda vaqtinchalik moliyaviy "ko'prik" vazifasini bajarishi mumkin. Shu sababli maqbul tarkibni faqat manbalar soni bilan emas, erkin foydalaniladigan resurslarning mavjudligi bilan ham baholash lozim.

Amaliy boshqaruv uchun manbalar tarkibi bo'yicha uchta ssenariy tuzish maqsadga muvofiq: konservativ ssenariy, bazaviy ssenariy va kengayish ssenariysi. Konservativ ssenariyda kafolatlangan va mavjud manbalarga tayaniladi; bazaviy ssenariyda yuqori ehtimolli yangi manbalar qo'shiladi; kengayish ssenariyida esa muvaffaqiyati noaniq, lekin salohiyati katta grant yoki hamkorlik loyihalari hisobga olinadi. Shu tarzda tashkilot bitta "ideal" reja emas, turli moliyaviy sharoitlarga mos qaror variantlariga ega bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Notijorat tashkilotlarida moliyaviy resurslar manbalarining maqbul tarkibi bir xil universal foizlar orqali belgilanishi mumkin emas. Tashkilotning missiyasi, huquqiy imkoniyatlari, hududi, donor bazasi, o'z daromadlarini shakllantirish salohiyati va likvidlik ehtiyoji tarkibga bevosita ta'sir qiladi.

Tadqiqot asosida: birinchidan, moliyalashtirish tarkibini HHI bilan muntazam diagnostika qilish; ikkinchidan, eng yirik manba ulushini alohida nazorat qilish; uchinchidan, ichki va erkin foydalaniladigan manbalar mavjudligini moliyaviy xavfsizlik omili sifatida baholash; to'rtinchidan, diversifikatsiya sabab yuzaga

keladigan tranzaksiya xarajatlarini ham hisobga olish; beshinchidan, maqbul tarkibni ssenariylar orqali tanlash taklif etiladi.

Ushbu yondashuv manbalar ulushi bo'yicha qat'iy universal me'yor joriy etmasdan, har bir NNTning o'ziga mos moliyaviy chegaralarni belgilashiga yordam beradi. Bu esa bir manbaga qaramlikni kamaytirish bilan birga ortiqcha boshqaruv xarajatlarini ham cheklash imkonini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Tuckman H.P., Chang C.F. A methodology for measuring the financial vulnerability of charitable nonprofit organizations // Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. - 1991. - Vol. 20(4). - P. 445-460.
2. Carroll D.A., Stater K.J. Revenue diversification in nonprofit organizations: Does it lead to financial stability? // Journal of Public Administration Research and Theory. - 2009. - Vol. 19(4). - P. 947-966.
3. Bowman W. Financial capacity and sustainability of ordinary nonprofits // Nonprofit Management and Leadership. - 2011. - Vol. 22(1). - P. 37-51.
4. Calabrese T.D. Running on empty: The operating reserves of U.S. nonprofit organizations // Nonprofit Management and Leadership. - 2013. - Vol. 23(3). - P. 281-302.
5. Qu H. Risk and diversification of nonprofit revenue portfolios: Applying modern portfolio theory to nonprofit revenue management // Nonprofit Management and Leadership. - 2019. - Vol. 30(2).
6. Lu J., Lin W., Wang Q. Does a more diversified revenue structure lead to greater financial capacity and less vulnerability in nonprofit organizations? // Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. - 2019.
7. Thornton J.P. Explaining unrestricted giving by charitable foundations: A transaction cost approach // International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing. - 2010.
8. Benjamin L.M. Funders as principals: Performance measurement in philanthropic relationships // Nonprofit Management and Leadership. - 2010. - Vol. 20(4). - P. 383-403.
9. Anheier H.K. Nonprofit Organizations: Theory, Management, Policy. - 2nd ed. - Routledge, 2014.
10. Salamon L.M., Anheier H.K. Social origins of civil society: Explaining the nonprofit sector cross-nationally // Voluntas. - 1998. - Vol. 9(3). - P. 213-248.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 26-avgustdagi PF-124-son "Fuqarolik jamiyati institutlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
12. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Fuqarolik jamiyati institutlarini qo'llab-quvvatlash jamoat fondi. Yagona elektron platforma: ngo.gov.uz (2026-yil grant tanlovlari ma'lumotlari).

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Karimova Shirin Zoxid qizi
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, sentabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**